

РИЗИКИ У МІЖНАРОДНОМУ ТУРИЗМІ: ФАКТОРИ, КЛАСИФІКАЦІЯ, МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ

© Беднарська О.Р., Кулиняк І.Я., 2013

Ідентифіковано актуальні ризики та їх фактори у міжнародній туристичній діяльності. Удосконалено класифікацію ризиків у міжнародному туризмі. Охарактеризовано методи оптимізації ризиків та розглянуто особливості їх застосування у туристичній галузі, визначено роль страхування у міжнародному туризмі.

Ключові слова: міжнародний туризм, ризики, методи оптимізації ризиків, страхування.

O. Bednarska, I. Kulynyak
Lviv Polytechnic National University

RISKS IN THE INTERNATIONAL TOURISM: FACTORS, CLASSIFICATION, OPTIMIZATION METHODS

© Bednarska O., Kulynyak I., 2013

In the article actual risks and risk factors in the international tourism activities are identified. The classification of risks in the international tourism is improved. The optimization methods of risks are characterized and features of their application in the tourism industry are considered. The role of insurance in the international tourism is defined.

Key words: international tourism, risks, optimization methods of risks, insurance.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення здійснення міжнародної туристичної діяльності пов'язане з наявністю великої кількості ризиків. Це можна пояснити особливістю туристичного продукту, наявністю різноманітних факторів ризиків, що впливають як на туристів, так і на діяльність туристичних підприємств. Саме тому в сучасних умовах для підприємств туристичної галузі ідентифікація, оцінювання та оптимізація ризиків є важливим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ризики туристичної діяльності та їх страхування досліджували у своїх працях такі науковці, як В.В. Гуменюк [1], А. Б. Крутик [2], Н.І. Машина [3], А.О. Овчаров [4], О.О. Охріменко [5], Л.П. Шматько [6] та інші. Проте ці проблеми належно та комплексно не вивчено. Подальшого висвітлення потребують питання організування ефективної системи ризик-менеджменту туристичних підприємств, використання ефективних методів оптимізації ризиків, зокрема страхування.

Цілі статті. Цілями статті є ідентифікація туристичних ризиків у сучасних умовах, визначення особливостей застосування методів оптимізації ризиків, характеристика новітніх видів страхування ризиків у міжнародній туристичній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження Міжнародна туристична діяльність за умов сьогоденних динамічних змін у світовій економіці супроводжується збільшенням кількості специфічних ризиків та зростанням їх впливу. Виникає потреба в удосконаленні класифікації ризиків у туризмі із застосуванням специфічних ознак, характерних для туристичної галузі (див. таблицю).

**Класифікація ризиків за специфічними ознаками,
характерними для міжнародного туризму**

Ознаки класифікації	Види ризиків
Учасники відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності	Ризики суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів, турагентів, підприємств послуг гостинності, закладів громадського харчування тощо) ризиків туристів;
Напрямок туристичного потоку	Ризики іноземного туризму; ризиків зарубіжного туризму.
Джерела ризику	Ризики внутрішнього середовища підприємства; ризиків зовнішнього середовища підприємства: глобальні ризики (галузеві ризики, характерні для підприємств туристичної галузі); локальні ризики (місцеві ризики, що виникають на обмеженій території).
Етап туристичної діяльності	Ризики етапу організування туристичної подорожі; ризиків етапу просування та реалізації туру; ризиків етапу здійснення туристичної подорожі.

Доцільно виділити такі основні фактори ризику зовнішнього середовища в міжнародному туризмі:

1. Політична нестабільність у країнах відпочинку туристів.
2. Залежність від природно-екологічної ситуації.
3. Неналежне виконання зобов'язань контрагентами, що беруть участь у створенні туристичного продукту (підприємства гостинності, перевізники, екскурсійні бюро, страхові компанії тощо).
4. Загальноекономічний стан як у країні проживання туриста, так і в країнах відпочинку.

Нестійка політична ситуація, тероризм, війни, революції, введення візового режиму негативно впливають на туристичний потік у країні. Характерним прикладом ризику цього виду є події “Арабської весни”, їх вплив на туристичні галузі країн Північної Африки та Близького Сходу. Внаслідок революції, вуличних протестів, випадків нападу на іноземних громадян туристична привабливість регіону знизилась, а туристична індустрія зазнала значних збитків. Зокрема, кількість туристів в Єгипті у 2011 р. знизилась на 33 %, а прибутки туристичної галузі зменшилися на 30 %, з \$12,5 млрд. в 2010 р. до \$8,8 млрд. в 2011 р. [7]. Туристичний потік з України в Єгипет у 2011 р. зменшився на 30–40 % [8]. Внаслідок революції чисельність іноземних туристів у Тунісі зменшилася у 2011 р. на 45 % [9]. Погіршення політичної ситуації у регіоні позначилось негативно і на українському туристичному бізнесі, оскільки ці напрями популярні серед українських туристів.

Природно-екологічні ризики суттєво впливають на міжнародну туристичну діяльність, оскільки можливість здійснення туристичної подорожі прямо залежить від природно-кліматичних умов у країнах світу. Через цунамі в Таїланді та Індонезії, повені у Західній Європі, лісові пожежі в Чорногорії туристи утримувались від поїздок у ці країни. Через повінь у 2011 р. туристична індустрія Таїланду зазнала збитків на \$324 млн. Потік туристів в Японію після землетрусу і руйнування АЕС “Фукусіма” знизився на 24,4 % [7]. Внаслідок виверження ісландського вулкану Ейяфьятлайокудль Міжнародна асоціація повітряного транспорту збитки авіакомпаній оцінила в \$1,7 млрд., зокрема втрати українських авіакомпаній становлять \$6 млн.

Ризики вибору і надійності партнера дуже вагомі в туристичній галузі, оскільки під час створення та реалізації туристичної подорожі туроператор співпрацює з багатьма партнерами (перевізниками, страховими компаніями, туристичними агенціями, готелями тощо). Невиконання чи неналежне виконання контрагентом своїх зобов'язань призводить до негативних відгуків туристів про роботу туроператора як про організатора подорожі.

Важливими факторами ризику внутрішнього середовища суб'єктів туристичної діяльності в сучасних умовах є:

1. Недоліки в організації та продажу зарубіжних туристичних подорожей.
2. Брак висококваліфікованих фахівців з досвідом організації закордонних турів.
3. Недостатнє інформаційне забезпечення для прийняття управлінських рішень.
4. Помилки у маркетинговій діяльності.
5. Недосконала система менеджменту.

Основними факторами ризику для туристів, що виїжджають за кордон, в умовах сьогодення є:

1. Небезпека отримання травм (під час перевезення, внаслідок природних явищ, через недотримання техніки безпеки у екстремальному виді туризму).
2. Політична нестабільність в країні відпочинку (можливість військових дій, революцій, терористичних актів; високий рівень злочинності).
3. Небезпека інфекційних захворювань (відсутність імунітету до місцевих інфекцій).
4. Стихійні лиха (землетруси, урагани, шторми).
5. Природно-кліматичні умови (зміна часових поясів, тиску, вологості, температури).
6. Психофізичні навантаження (фізичні та психологічні труднощі, пов'язані з переїздом та перебуванням в іншій країні).
7. Причини, що зумовлюють відмову від здійснення оплаченої поїздки.
8. Ймовірність отримання відмови у відкритті візи у посольстві іноземної держави.
9. Труднощі в проходженні митних формальностей.
10. Невиконання або виконання не у повному обсязі умов договору турагентами, туроператорами та їх партнерами.
11. Небезпека втрати майна під час туристичної поїздки.

Сукупність ризиків міжнародного туризму необхідно поділити на групи за напрямом туристичного потоку (в'їзного та виїзного). Хоча у вітчизняній туристичній галузі спостерігається позитивна динаміка чисельності іноземних туристів, у рейтингу туристичної конкурентоспроможності, опублікованому на Всесвітньому економічному форумі, Україна посіла 38-ме місце серед 42 країн Європи. Фактори ризиків іноземного туризму в Україні такі:

1. Стан туристичної інфраструктури.
2. Якість вітчизняних туристичних послуг.
3. Стан державної та регіональної політики в галузі туризму.
4. Недостатній рівень інформаційного забезпечення туристичної галузі.
5. Формування іміджу України як туристично привабливої держави.
6. Ускладнення візового режиму для іноземних громадян.

Важливим завданням для туристичних підприємств є визначення етапу виникнення та фактора ризику для того, що прийняти рішення про його уникнення, локалізування чи оптимізування.

Радикальним методом впливу ризику є його уникнення. У туризмі використання цього методу проявляється у відмові від співпраці з ненадійним партнером, утриманні або обмеженні поїздок у певні країни в період несприятливих погодних умов, політичної нестабільності. Наприклад, міністерства закордонних справ європейських держав у зв'язку з революційними подіями в Єгипті офіційно рекомендували громадянам під час поїздки відвідувати лише туристичні центри на Червоному морі та у Верхньому Єгипті. Туристичним фірмам довелось відмовитись від організації поїздок у Каїр, Александрію, Асуан.

Одним з найоб'єднаніших методів оптимізування ризиків, що найчастіше використовується у туристичній діяльності, є диверсифікація. Виділяють такі напрями диверсифікації для підприємств туристичної індустрії:

1. Диверсифікація видів туристичної діяльності (використання альтернативних можливостей одержання доходів від різних видів послуг). Приклади застосування цього напрямку диверсифікації для різних суб'єктів:

- Для туроператорів – організація турпродуктів з різних видів туризму (пізнавальний, морський, релігійний, діловий тощо) та у різні країни. Зокрема, зменшення туристичного потоку з України в Єгипет туроператорам вдалось компенсувати за рахунок переорієнтації клієнтів на тури в ОАЕ та Шрі-Ланку. При цьому чисельність туристів, що відпочили взимку в цих країнах, зросла на 20 % у кожному з напрямів.

- Для турагентів – укладання договорів з декількома туроператорами, що пропонують різні види турів.

- Для громадського харчування – орієнтація не на одну національну кухню, а на їх сукупність; організація виїзного обслуговування.

- Для готельного бізнесу – створення закладів гостинності різних категорій.

2. Диверсифікація контрагентів. Туроператори здійснюють її, укладаючи контракти з декількома мережами готелів, перевізниками, страховими компаніями; створюють широку мережу турагенцій.

3. Диверсифікація портфеля цінних паперів. У разі інвестування у різні цінні папери декількох підприємств зростає ймовірність отримання доходу і зниження рівня ризику втрати прибутку.

4. Диверсифікація депозитного портфеля. За наявності тимчасово вільних коштів у підприємства туристичної індустрії їх можна розмістити на депозитне зберігання в різних банках.

Серед методів оптимізування ризиків, що використовують туристичні підприємства, вагоме значення має страхування. Законом України “Про страхування” передбачене обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за збиток, завданий життю, здоров'ю або майну туриста. Страховими подіями для цього виду страхування є пожежі, вибухи, аварії, руйнування, конфлікти з місцевою владою, рекет та інші ситуації, що зашкодили майну, здоров'ю, життю туриста.

Туристичні підприємства страхують майнові інтереси, пов'язані з володінням майном, його використанням та розпорядженням ним. Об'єктом майнового страхування можуть бути нерухомість, обладнання, транспорт.

Закон України “Про туризм” передбачає фінансове забезпечення цивільної відповідальності туроператора та турагента гарантією банку або іншої кредитної установи з метою забезпечення прав і законних інтересів громадян – споживачів туристичних послуг. Обов'язковою умовою отримання такої гарантії є надання банку договору страхування відповідальності, вигодонабувачем згідно з яким буде банк. Цей вид страхування дає можливість відшкодувати збитки банку в розмірі наданої їм гарантії, у випадку невиконання туроператором своїх зобов'язань перед туристом з таких причин:

- банкрутство туроператора внаслідок виникнення обставин неплатоспроможності відповідно до чинного законодавства України;

- банкрутство контрагентів туроператора, які, згідно з чинними контрактами, повинні надати окремі послуги, що входять в туристичний продукт, реалізований за договором туристичного обслуговування, а також неможливості контрагентів туроператора надати окремі послуги, що входять у туристичний продукт;

- невиконання або несвоєчасне виконання банками, що обслуговують туроператора, розпоряджень туроператора щодо перерахування коштів у рахунок оплати послуг, передбачених договорами на туристичне обслуговування.

Страхові компанії пропонують також послуги страхування фінансової відповідальності туристичних агенцій перед туроператорами та туристами. Страховими випадками за таким видом страхування є неможливість вчасно та в повному обсязі здійснити перерахування коштів, передбачених агентською угодою, через:

- відсутність посадових осіб турагента, уповноважених видавати розпорядження банку на перерахування коштів за агентською угодою, у зв'язку з хворобою, травмою, смертю, зникненням безвісти;

- знищення або втрату коштів у результаті розбійного нападу, крадіжки;
- знищення або втрату коштів у результаті пожежі, стихійного лиха, аварії;
- використання посадовими особами та іншими особами турагента отриманих від туристів коштів не за призначенням;
- банкрутство турагента за процедурою, передбаченою законодавством України;
- несвоєчасне виконання банком, що обслуговує турагента, розпоряджень турагента щодо перерахунку коштів туроператору за агентською угодою.

Останнім часом набуло популярності страхування специфічних туристичних ризиків. Одночасно з програмою медичного страхування турист може вибрати додаткові програми: програму страхування від нещасного випадку, програму додаткового медичного страхування, програму страхування багажу та інші. Компанії пропонують спеціальні програми страхування, розроблені для певних видів туризму: страхування для зимового та літнього активного відпочинку, страхування екзотичних турів, медичне страхування іноземних туристів на час перебування в Україні.

АСК “Інго-Україна” пропонує туристам спеціальний страховий пакет, який призначений для людей, які займаються зимовими видами спорту – “Сніжний поліс”. У пакет входить медичне страхування, страхування від нещасних випадків, програма реабілітації в країні постійного проживання, страхування інвентарю лижника (тільки для поїздок за кордон), страхування цивільної відповідальності лижника (тільки для поїздок за кордон) [10].

Існують програми страхування для туристів, що займаються дайвінгом, зокрема техно-дайвінгом (професій занурення). Окрім стандартного набору туристичних ризиків, програма передбачає лікування у барокамері та відшкодування витрат на ремонт дайвінгообладнання.

Специфічною страховою послугою для України є програма страхування ділових подорожей від СК “Європейське туристичне страхування”. Ця страхова послуга призначена для компаній, працівники яких здійснюють систематичні поїздки у країни Шенгенської угоди. Комплексна програма страхування здійснюється за такими видами [11]:

- страхування медичних витрат під час подорожі за кордон;
- страхування від нещасного випадку під час ділової подорожі;
- страхування фінансових втрат у разі переривання ділової подорожі;
- страхування багажу;
- страхування цивільної відповідальності під час відрядження;
- страхування втрат, пов'язаних з несправностями автомобіля, на якому подорожує застрахована особа.

Страхові компанії пропонують страхування туристів на випадок відмови від здійснення оплаченої поїздки. Особливо актуально це в разі попереднього бронювання (за декілька місяців) дорогих турів та у випадку можливості відмови в отриманні візи в іноземному посольстві. На українському страховому ринку такий вид страхування пропонують такі страхові компанії, як СК “Провідна”, СК “Інго-Україна”, “Українська страхова група”, СК “Європейське туристичне страхування”, СК “АКБ Гарант” та інші. Страховими випадками за цим видом страхування можуть бути: необхідність з'явитись на судові засідання; настання форс-мажорних обставин (революцій, військових дій, епідемії, карантину, несприятливих погодних умов); хвороба, нещасний випадок або смерть застрахованої особи, запізнення клієнта на поїздку та інші. Тариф на страхування від невізду становить до 6 % від ціни туру.

Повноцінну систему управління ризиками, зважаючи на її витратність, доцільно розробляти великим туроператорам. Оскільки обсяги їх діяльності є значними, негативні наслідки ризиків можуть спричинити великі втрати чи недоотримання прибутків. Інші суб'єкти туристичної галузі використовують лише окремі елементи управління ризиками, зокрема, виявляють ризики, здійснюють розподіл, страхування, диверсифікацію, лімітування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Враховуючі сучасні тенденції міжнародної туристичної діяльності, а також зростання рівня ризиків, важливим завданням є виявлення факторів ризиків та застосування ефективних методів управління ризиками. Удосконалена класифікація ризиків дозволяє вибрати ефективний метод оптимізації, залежно від джерела та етапу виникнення. В сучасних умовах серед усіх методів оптимізування ризиків у туристичній діяльності особливого значення набуває страхування. Страхові компанії пропонують для туристичної галузі понад десять видів послуг, при цьому спостерігається зростання популярності програм страхування специфічних туристичних ризиків.

У подальших дослідженнях доцільно удосконалити оцінювання ризиків у міжнародній туристичній діяльності на основі комплексного підходу.

1. Гуменюк В.В. Страхування діяльності туристичних підприємств / В.В. Гуменюк // *Фінанси України*. – 2004. – № 4. – С. 128–135. 2. Крутик А. Б., Подлобошникова Е. М. *Управление предпринимательскими рисками в турбизнесе: монография / А Б Крутик. Е. М. Подлобошникова*. – СПб ЛГУ им А. С. Пушкина, 2007 – 132 с. 3. Машина Н.І. *Страхування для туристичних підприємств: [навч. посіб.] / Н.І. Машина*. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с. 4. Овчаров А. *Развитие международного туризма: факторы риска // А. Овчаров // Мировая экономика и международные отношения*. – 2008. – № 9, Сентябрь. – С. 48–57. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finanal.ru/009/razvitie-mezhdunarodnogo-turizma-factory-riska?page=0,0> 5. Охріменко О.О. *Проблеми формування страхового захисту підприємницької діяльності у сфері туризму в Україні / О.О. Охріменко // Зовнішня торгівля: право та економіка*. – 2008. – № 4. – С. 126–131. 6. Шматько Л.П. *Страхование и риски в туризме: [учеб. пособ. для студ. вузов]/Л.П. Шматько*. – Ростов н/Д: Издательский центр “МарТ”; Феникс, 2010. – 208 с. – (Туризм и сервис). 7. Поток туристов в Египет после революции снизился на 33 %, прибыльность отрасли упала на 30 %. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/news/business/2012/01/19/n_2171973.shtml 8. *Революция в Египте испортила отдых сотням тысяч украинских любителей Красного моря* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/economics/1330211-korrespondent-revoluciya-v-egipte-isportila-otdyh-sotnyam-tysyach-ukrainskih-lyubitelej-krasnogo-morya> 9. Уилл Смейл. “Арабская весна”: как демократия может помочь туризму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/russian/international/2011/11/111110_tourism_hopes_arab_spring.shtml 10. Сайт СК “Інго-Україна” – Режим доступу: <http://ingo.ua> 11. Сайт СК “Європейське туристичне страхування”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europaeische.ua>